

rrado (trasterrado físico na Arxentina, como tamén trasterrado mental na terrible reclusión psiquiátrica de Castro de Rei) para resolver con acerto descritivo e analítico o relato dunha etapa do nacionalismo da posguerra, tanto no contexto americano como no galego que, como toda historia no que atinxe á dimensión humana, componse de fulgores, máis tamén de recunchos escuros.

Como é de agradecer, así mesmo, o esforzo de edición, nun momento de crise, recortes e criterios de "eficiencia" que fan que as prioridades editoriais, quer institucionais ou empresariais, non abonden, precisamente, na liña deste proxecto.

*Xosé M. Malheiro Gutiérrez
Universidade da Coruña
Dpto de Pedagogía e Didáctica*

LÓPEZ-OCÓN, L., ARAGÓN, S., PEDRAZUELA, M. (eds.) (2012), *Aulas con memoria. Ciencia, educación y patrimonio en los institutos históricos de Madrid (1837-1936)*, Madrid: Comunidad de Madrid.

Os estudos de historia educativa relacionados coa análise do patrimonio escolar, é dicir, relacionados co recoñecemento e coa interpretación de indicios e pegadas da acción diaria escolar, constitúen unha das aportacións máis vigorosas do noso presente ao coñecemento da historia educativa, constituída, en particular, á luz das contribucións epistemolóxicas da antropoloxía e da etnoloxía ao paradigma da historia cultural. Esta preocupación pola "cultura escolar" ven a converxer ademais coa renovación historiográfica que se produciu no ámbito dos estudos sobre a historia da ciencia e desde onde comezou a

recoñecerse a importancia do ensino na construción do coñecemento científico.

Neste contexto historiográfico que anoa ciencia e ensinanza cómpre encadrar o proxecto CEIMES ("Ciencia y educación en los institutos madrileños de enseñanza secundaria a través de su patrimonio cultural, 1837-1936), desenvolvido por varios grupos de investigación (historiadores da ciencia, da educación e da historia política ligados ao CSIC e a distintos centros universitarios de Ciencias da Educación do entorno madrileño, co apoio e participación de profesores dos centros de educación secundaria estudados) co obxectivo de analizar, recoñecer, protexer e revalorizar o patrimonio científico-didáctico existente nos Institutos históricos da capital española con anterioridade á data de 1936, e con particular atención aos casos dos institutos de San Isidro, Cardenal Cisneros, Isabel La Católica (que foi sede do Instituto-Escuela, sección Retiro) e Cervantes.

A valoración historiográfica deste patrimonio, pois, mobilizou este proxecto CEIMES, dando lugar, por outra parte, á organización de varias didácticas exposicións, á elaboración dunha ilustrativa Web (www.ceimes.es) e á edición do presente volume que pasamos a comentar de modo sintético. Vinte son as contribucións que nel se conteñen, estruturadas arredor de catro núcleos: A cultura material nas aulas, Nova vida para un patrimonio esquecido, Actores e prácticas, e Discursos e disciplinas. Pola súa parte, Leoncio López-Ocon e Gabriela Ossenbach realizan unha densa presentación introdutoria, na que sitúan históricamente a didáctica das ciencias no ámbito da educación secundaria en España e a significación do patrimonio material constituído nos institutos, analizado á luz do con-

cepto de “lugares de memoria” elaborado por Pierre Nora.

Nun dos textos desta edición sinala o profesor Agustín Escolano que “as materialidades que os institutos gardaron son patrimonio, e tamén expresión de identidades formativas das persoas que neles se formaron” pagando logo a pena o seu recoñecemento para unha mellor comprensión do presente cidadá, polo que “recuperar tales materialidades é tanto como poñer o patrimonio ao servizo da educación cidadá e da formación reflexiva dos profesores”.

Cuestións como a educación patrimonial, a cultura material da ciencia nas aulas do século XIX, a creación das coleccións científicas, a historia das disciplinas (con específica atención á historia das disciplinas escolares en España, a cargo do profesor Antonio Viñao) e dos libros de texto como configuración de material didáctico, a historia da ciencia e do currículo, ou a identidade profesional do profesorado de educación secundaria, son abordadas atentamente por diversos colaboradores.

Son tratados igualmente diversos referentes particulares, mediante cuidadas aportacións: formación e instrumentos tecnolóxicos no Instituto San Isidro, o instrumental científico e o tecnolóxico, museos e coleccións científicas na universidade, “historias dos obxectos que contan historias (plantas, rochas e animais nos institutos madrileños)”, a abordaxe da materia de psicoloxía, o ensino literario, ou tamén a educación estética e musical, denantes de referirse a varios destacadísimos actores como foron Manuel Mª José de Galdo López de Neira, de pais galegos, e o autor do notable *Manual de Historia Natural*, o ponferradino Celso Arévalo, Sandalio de

Pereda, as profesoras do Instituto-Escuela, e a práctica dos cadernos e traballos escolares.

Desde a consciencia do traballo ata o presente realizado arredor do coñecemento e valoración do patrimonio histórico-educativo que se conserva e testemuña nos Institutos históricos de Galicia, a través da súa constitución en rede a través do MUPEGA é oportuno, pois, saúdar a presente e ben interesante edición.

Antón Costa Rico

VÁZQUEZ RAMIL, Raquel: *Mujeres y educación en la España contemporánea. La Institución Libre de Enseñanza y la Residencia de Señoritas de Madrid*, Madrid, Akal, 2012. ISBN: 978-84-460-2920-5; 495 pp.

Desde a súa creación como organismo oficial, a *Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas* (JAE, 1907-1936) encargouse tanto de promover e soste unha serie de institucións educativas, como de xestionar pensións e becas de estudo no estranxeiro, pero ademais, e non en menor medida, mantivo tamén unha disposición moi favorable cara á promoción da formación superior feminina, desenvolvendo o seu labor máis importante na *Residencia de Señoritas* ou Grupo Feminino da *Residencia de Estudiantes* (1915-1936).

A notoriedade e influencia que tivo o grupo masculino da *Residencia de Estudiantes* (1910-1936) na cultura española escureceu a relevancia da residencia feminina e o seu papel decisivo na promoción do acceso das mulleres á cultura e os estudos superiores ao longo do período que coñecemos como Idade de Prata.